

Analiza KBN

Nr 12 (92) / 2021

24 października 2021 r.

Niniejsza publikacja ukazuje się na warunkach międzynarodowej licencji publicznej
Creative Commons 4.0 – uznanie autorstwa – na tych samych warunkach – użycie niekomercyjne.

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution – NonCommercial – ShareAlike 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/)

Wojna o Górski Karabach: Gruzja między Armenią a Azerbejdżanem

Grigol Julukhidze¹

Rok 2020 był bardzo dynamiczny i dramatyczny na Południowym Kaukazie. Spośród wielu wydarzeń, które można uwypuklić, omówić lub przeanalizować, największy wpływ na sytuację w tym regionie miała kolejna odsłona konfliktu o Górski Karabach. Pomimo niewielkiego obszaru geograficznego Kaukaz Południowy jest bardzo zróżnicowany pod względem geostrategii i orientacji politycznych. Celem tego artykułu jest analiza konfliktu o Górski Karabach z punktu widzenia podłoża i chronologii konfliktu azersko-ormiańskiego oraz wpływu wojny w 2020 r. na Gruzję.

Lata 1992-1994 okazały się przełomowe dla I wojny karabaskiej.² Wspierane przez Erywań i Kreml armeńskie jednostki wojskowe Karabachu zdołały zająć nie tylko większość terytorium Autonomicznej Republiki Karabachu, ale nawet 7 sąsiednich okręgów azerbejdżańskich. W ten sposób

¹ Doktor, dyrektor The Foreign Policy Council w Tbilisi, profesor na East European University i Ilia State University. Stypendysta Coimbra Group w Katedrze Bezpieczeństwa Narodowego UJ w październiku i listopadzie 2021 r.

² Thomas de Waal, *Black Garden. Armenia and Azerbaijan through Peace and War*. New York University Press, New York 2013.

ormiańscy separatyści próbowali stworzyć rodzaj paramilitarnej strefy buforowej wokół Karabachu i tzw. linii frontu. „Linie kontaktu” przeniesiono jak najdalej od zaludnionych miast w głąb Azerbejdżanu.³ Zwycięscy Ormianie z Karabachu ogłosili niepodległość Republiki Arcachu, która na zdecydowanej większości map ormiańskich przedstawiana jest jako część zjednoczonej Armenii.

Konflikt w Karabachu trwał od 1919 do 1920 roku, jeszcze przed powstaniem Związku Radzieckiego. Armenia i Azerbejdżan następnie spierały się o terytoria regionu Nachiczewan, prowincji Sjunik i Górskiego Karabachu, ale negocjacje między nimi nie zakończyły się powodzeniem.⁴ W 1920 r. na konferencji pokojowej w Paryżu, mimo protestów Armenii, potwierdzono przynależność Karabachu do Azerbejdżanu. Po wybuchu antyazerskiego powstania zbrojnego w Górskim Karabachu nastąpiła interwencja Armii Czerwonej, która opanowała Południowy Kaukaz. Władze bolszewickie przekazały Azerbejdżanowi Nachiczewan, Armenii Sjunik, a decyzja o statusie Górskiego Karabachu była kilkakrotnie modyfikowana.⁵ W 1923 r. na terenie Górskiego Karabachu został utworzony Nagorno-Karabachski Obwód Autonomiczny, będący de facto armeńską enklawą w obrębie Azerbejdżanu.⁶

Konfrontacja między miejscowymi Ormianami a Azerbejdżanami w Nagorno-Karabachskim Obwodzie Autonomicznym trwała w czasach sowieckich i weszła w intensywną fazę w drugiej połowie lat 80. XX w., zbiegając się z reformami zainicjowanymi przez sowieckiego przywódcę Michaiła Gorbaczowa: „pierestrojką” i „głównością”. Władze obwodu autonomicznego w 1988 r. wyraziły chęć przyłączenia się do Armenii, ale spotkało się to z odmową ze strony Kremla.⁷ Same władze Związku Sowieckiego nie odnosiły się pozytywnie do żądań Ormian, co wzmacniało pozycję Azerbejdżanu, choć przyczyniało się do wzrostu ormiańskiego nacjonalizmu. Demonstracje odbywały się zarówno w stolicy Karabachu Chankendi (orm. Stepanakert), jak i w Erywanii. Pomimo trzęsienia ziemi w armeńskim mieście Spitak, w którym zginęło ponad 20 000 osób, ormiańscy nacjonalisci uznali korzystne rozwiązanie problemu Karabachu za swój priorytet. Obie strony zaczęły przygotowywać broń i wzmacniały napięcia na tle etnicznym. Wspierany przez Erywań i Kreml ormiański ruch separatystyczny w 1994 roku zdołał zająć zarówno główny korytarz transportowy przez Karabach i Armenię prowadzący przez Liczin, jak i pozostałe siedem azerbejdżańskich okręgów, prowadząc do czystek etnicznych i osadnictwa wiosek.

---

³ Michael P. Croissant, *The Armenian-Azerbaijan Conflict: Causes and Implications*. Praeger, Westport 1998.

⁴ Kamal Makili-Aliyev, *Contested Territories and International Law A Comparative Study of the Nagorno-Karabakh Conflict and the Aland Islands Precedent*. Routledge, New York 2020.

⁵ Erin Blakemore, How the Nagorno-Karabakh conflict has been shaped by past empires. *The National Geographic* 2020; <https://www.nationalgeographic.com/history/article/how-nagorno-karabakh-conflict-shaped-by-past-empires> (dostęp: 17.10.2021).

⁶ გიორგი კობერიძე. ყარაბაღის ომი – რეგიონალური და გლობალური შედეგები. *The Foreign Policy Council*, 2020;

<https://foreignpolicycouncil.com/2020/11/11/%E1%83%A7%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%91%E1%83%90%E1%83%A6%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%9D%E1%83%9B%E1%83%98-%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%92%E1%83%98%E1%83%9D%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%9A%E1%83%A3/>.

⁷ Thomas Goltz, *Azerbaijan Diary A Rogue Reporter's Adventures in an Oil-rich, War-torn, Post-Soviet Republic*. Routledge, London and New York 1998.

Mapa nr 1: Położenie Górskiego Karabachu na tle Kaukazu Południowego.

Źródło: www.reuters.com

Kreml nieprzypadkowo poparł Armenię. Rosja szukała sojusznika na Kaukazie Południowym. Po rozpadzie ZSRR i proklamowaniu niepodległości Azerbejdżanu elita polityczna tego kraju była panturańska,⁸ wybierając na pierwszego prezydenta Abulfaza Elczibęja, pragnącego zbliżyć się do Turcji. Ormianie, którzy szukali broni i sojuszników do walki przeciwko Azerom, szybko podporządkowali się Rosji, która dostarczyła im dużą ilość broni, informacji i technologii. Wsparcie ze strony Rosji w wojnie okazało się krytyczne. Lepiej uzbrojona, zorganizowana i skonsolidowana armeńska armia Karabachu wdarła się w głąb Azerbejdżanu, co doprowadziło do obalenia rządu Elczibęja, dojścia do władzy Hejdara Alijewa (1993 r.) i wkrótce zawieszenia broni (1994 r.).⁹ Po wojnie w Azerbejdżanie zaczęto brać pod uwagę błędy militarne i systemowe popełnione w latach 1988-1994.¹⁰ Korupcja, nieprofesjonalizm, dezorganizacja i wewnętrzny chaos polityczny doprowadziły do kryzysu humanitarnego dotyczącego około 800 000 uchodźców z zajętych przez Ormian terenów. Oprócz utraty około 90% terytorium Karabachu, Baku straciło 7 kolejnych sąsiednich dzielnic: Agdam, Fuzuli, Jabrayil, Qubadli, Kalbajar, Kalbajar i Zangilan. Jedną z głównych słabości był niedostatek wiedzy technologicznej i wyszkolenia wojskowego w armii azerbejdżańskiej. Dlatego rząd Ilhama Alijewa, który objął urząd prezydenta republiki po swoim ojcu w 2003 r., uczynił modernizację i szkolenie armii zadaniem numer jeden. W jego realizacji uczestniczyła intensywnie Turcja poprzez wspólne ćwiczenia bojowe, otwieranie ośrodków szkoleniowych i wymianę informacji, a także transfer broni. Stosunki turecko-azerbejdżańskie osiągnęły nowy poziom, gdy

⁸ Panturanizm (panturkizm) – doktryna powstała na początku XX wieku w Turcji, głosząca jedność etniczną ludów tureckich oraz wymóg ich integracji kulturalnej i politycznej na obszarze rozciągającym się od cieśniny Bosfor do gór Ałtaju. Obowiązywała jako oficjalna doktryna państwa tureckiego w czasie rządów młodooturków (1909-1918).

⁹ Thomas de Waal, op. cit.

¹⁰ *The International Politics of the Armenian-Azerbaijani Conflict. The Original "Frozen Conflict" and European Security*, red. Svante E. Cornell. Palgrave Macmillan, London 2017.

były prezydent Azerbejdżanu Hejdar Alijew stworzył koncepcję „jeden naród w dwóch państwach”. Takie podejście wyrażało wolę uczynienia Turcji kluczowym sojusznikiem Azerbejdżanu.

W kwietniu 2016 roku starcia w Karabachu zostały wznowione na cztery dni. Pomimo przewagi Azerbejdżanu i zwrotu 8000 hektarów ziemi, ofensywa Azerbejdżanu nie była punktem zwrotnym.¹¹ Utrzymanie status quo było dla Azerbejdżanu nie do przyjęcia. Negocjacje w Mińsku nie przyniosły realnych rezultatów.¹²

W 2018 r. zmienił się rząd Armenii. Premierem został Nikol Paszynian, który chciał przerwać polityczną stagnację w kraju. Zaproponował pewne zmiany dotyczące Karabachu, nie wykluczając jako jednego ze sposobów rozwiązania kryzysu aneksji Karabachu poprzez połączenie go z resztą Armenii.¹³ Pozytywne oczekiwania zostały rozwiane podczas Monachijskiej Konferencji Bezpieczeństwa w 2020 r., na której spotkali się prezydent Alijew i premier Paszynian. Było to pierwsze w historii publiczne spotkanie przywódców Armenii i Azerbejdżanu.¹⁴ Spotkanie to mogło doprowadzić do owocnego dialogu na rzecz pokojowego rozwiązania konfliktu, ale Paszynian postanowił kontynuować dyskurs swoich poprzedników podkreślając, że Górski Karabach jest integralną częścią historycznej Armenii, w której Ormianie żyli od tysiącleci.¹⁵ Wspomniał na konferencji monachijskiej czasy króla Tigrana II (95-55 p.n.e.) i powiedział, że w tym okresie Azerowie w ogóle nie mieszkali na Kaukazie Południowym¹⁶. Ale jeśli weźmiemy pod uwagę okres Kara-Koyunlu (XV wiek) i kilkadziesiąt lat później, Erywań był jednym z głównych ośrodków ludów tureckojęzycznych.

Prawo międzynarodowe, społeczność międzynarodowa i ogólnie porządek międzynarodowy w niewielkim stopniu uznają historię jako źródło rozstrzygania sporów międzynarodowych. Logika jest prosta: jeśli historia stanie się źródłem przywracania ładu międzynarodowego, otworzy to spór terytorialny na całym świecie. Tego rodzaju argumentacja i dyskusja jest bezużyteczna i może jedynie stwarzać problemy dla społeczności międzynarodowej oraz dostarczać dodatkowych narzędzi manipulacji państwu rewizjonistycznym i niedemokratycznym. Historia nie może być uważana za jedyny warunek definiowania ładu międzynarodowego.

Rok 2020 to także rok kryzysu, w czasie którego duża część światowej gospodarki pogrążyła się w stagnacji lub recesji na tle pandemii koronawirusa. To samo stało się z gospodarkami Armenii i Azerbejdżanu. Do eskalacji napięcia przyczyniły się dwa czynniki: trwające cztery dni starcia na

---

¹¹ Aleksandra Jarosiewicz, Maciej Falkowski. *The four-day war in Nagorno-Karabakh*. Centre for Eastern Studies, Warsaw 2016; <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-04-06/four-day-war-nagorno-karabakh> (dostęp: 17.10.2021).

¹² Grupa Mińska została utworzona w 1992 roku przez Konferencję Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE) (obecnie Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie - OBWE) w celu doprowadzenia do pokojowego, wynegocjowanego rozwiązania konfliktu między Azerbejdżanem a Armenią o Górski Karabach.

¹³ Emil Avdaliani, *Second Nagorno-Karabakh War and the Return of Great Power Competition to South Caucasus*. The Foreign Policy Council, Tbilisi 2020.

¹⁴ Münchner Sicherheitskonferenz, Conversation "An Update on Nagorno-Karabakh"; <https://securityconference.org/mediathek/asset/conversation-an-update-on-nagorno-karabakh-20200215-1830/> (dostęp: 17.10.2021).

¹⁵ Joshua Kucera, Armenian, Azerbaijani leaders spar in unprecedented public debate. *Eurasianet*, 2020; <https://eurasianet.org/armenian-azerbaijani-leaders-spar-in-unprecedented-public-debate> (dostęp: 17.10.2021).

¹⁶ Tabula. ფაშინიანი: როცა ტიგრან დიდი პომპეუსთან მოლაპარაკებებს მართავდა, აზერბაიჯანი არც არსებობდა. *Tabula Magazine*, 2020; <https://tabula.ge/ge/news/640049-pashiniani-rotsa-tigran-didi-pompeustan>. (dostęp: 17.10.2021).

granicy ormiańsko-azerbejdżańskiej w lipcu 2020 roku (nie bezpośrednio w Karabachu i jego spornych terytoriach), a następnie duże publiczne demonstracje w Baku. Ludność domagała się rozwiązania problemu Karabachu w jakikolwiek sposób.

27 września 2020 r. Azerbejdżan zaczął przywracać kontrolę państwa nad Karabachem. Od pierwszego dnia działań wojennych Azerbejdżan zaczął używać tureckich dronów Bayraktar TB2, które służą do wykrywania i niszczenia celów taktycznych. Dron jest bardzo dokładny, łatwy w obsłudze i bardzo trudny do wykrycia.¹⁷ TB2 jest produkowany od 2014 roku i w dużych ilościach znajduje się na wyposażeniu armii tureckiej. Po tym, jak Azerowie zdołali je pozyskać i zdobyć wiedzę technologiczną, osiągnęli oczywistą dominację w przestrzeni powietrznej. To pomogło przebić się przez „linię kontaktu” i zająć część terytoriów na południe i północ od Karabachu.¹⁸

Przewaga militarna Azerbejdżanu w tej wojnie zmusiła rząd Armenii do zaakceptowania większości warunków „zaoferowanych” przez Baku. Armenia zgodziła się również oddać większość południowej części samej enklawy, w tym starożytne miasto Szusza, drugie co do wielkości w regionie, które znajduje się w strategicznie znaczącym położeniu względem Stepanakertu, stolicy Górskiego Karabachu.

Azerbejdżan odzyskał kontrolę nad trzema czwartymi swoich terytoriów utraconych w 1994 roku. Armenia zachowuje kontrolę jedynie nad północną i centralną częścią Górskiego Karabachu oraz łączącym tę enklawę z Armenią korytarzem Laczin, którego bezpieczeństwo mają zagwarantować rosyjskie siły „pokojowe” (jest tam już 2 tys. rosyjskich żołnierzy). W zamian za korytarz Laczin Azerbejdżan uzyskał również dostęp do swojej enklawy Nachiczewan. Inną znaczącą korzyścią dla Baku jest to, że samozwańcze i nieuznawane na arenie międzynarodowej ormiańskie quasi-państwo „Republika Arcach” przestało istnieć.

Jednym z międzynarodowych graczy, który zyskał na konflikcie, jest Rosja. Spór o Górski Karabach był jedynym na obszarze byłego Związku Radzieckiego, w którym Rosja nie była w żaden sposób bezpośrednio zaangażowana. Moskwa zachowa, a nawet wzmocni swoje wpływy w Armenii, a ponadto rozmieszcza siły „pokojowe” w strefie konfliktu.

Innym i być może największym beneficjentem geopolitycznym drugiej wojny w Górskim Karabachu jest Turcja, rosnące mocarstwo regionalne, które teraz zwiększyło swoją geopolityczną rolę w regionie, o którą Ankara tak bardzo zabiegała. Teraz turecki personel wojskowy będzie stacjonował w różnych punktach obserwacyjnych na niedawno odzyskanych obszarach Azerbejdżanu. Turcja zyskała także strategiczny korytarz transportowy do Azerbejdżanu i dalej do Azji Środkowej, z którym Ankara ma silne związki historyczne i kulturowe.

Jak wojna w Górskim Karabachu wpłynie na bezpieczeństwo narodowe Gruzji?

Jedno jest absolutnie jasne - wpływy tureckie wyraźnie wzrosły na Kaukazie Południowym. Czy to dobrze? Trudno powiedzieć, bo w tym przypadku Ankara jest reprezentowana w regionie jako

---

¹⁷ Shaan Shaikh, Wes Rumbaugh. *The Air and Missile War in Nagorno-Karabakh: Lessons for the Future of Strike and Defense*. Centre for Strategic and International Studies, 2020; <https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense> (dostęp: 16.10.2021).

¹⁸ Robyn Dixon. *Azerbaijan's Drones Owned the Battlefield in Nagorno-Karabakh — and Showed Future of Warfare*. *The Washington Post*, 2020; https://www.washingtonpost.com/world/europe/nagorno-karabakh-drones-azerbaijan-aremenia/2020/11/11/441bcbd2-193d-11eb-8bda-814ca56e138b_story.html (dostęp: 16.10.2021).

aktor państwowy o skrajnie egoistycznych interesach geopolitycznych. Nie można powiedzieć, że rosnąca obecność Turcji automatycznie wzmocniła obecność NATO na Kaukazie Południowym, ponieważ poglądy Erdoğan w większości radykalnie różnią się od oficjalnego stanowiska Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego. Jednak dynamika współczesnych stosunków międzynarodowych pokazuje, jak szybko mogą zmieniać się wymiary i okoliczności polityki światowej. Oznacza to, że w przyszłości zwiększona obecność Turcji w sąsiedztwie Gruzji może oznaczać wzrost obecności NATO w regionie. Ale zweryfikowanie tej hipotezy w pełni zależy od procesów politycznych w Turcji.

Czy umocnienie statusu regionalnego Ankary oznacza osłabienie pozycji Kremla?

Tak – bo rosyjskie wpływy w Azerbejdżanie wyraźnie się zmniejszyły (spór o konflikt w Górskim Karabachu jest na razie wygaszony, a Moskwa ma relatywnie mniej instrumentów wpływu na działania Baku. Co więcej, na Kaukaz Południowy wkroczył inny państwowy gracz wagi ciężkiej – Turcja, co jest niekorzystną informacją dla Rosji.

Nie – ponieważ teraz Moskwa ma mocno ugruntowaną pozycję w Armenii (mimo negatywnych postaw zdecydowanej większości społeczeństwa ormiańskiego ze względu na bierność Rosji wobec konfliktu w Górskim Karabachu) i zwiększony kontyngent wojskowy w strefie wrogości.

Taka sytuacja niekoniecznie ma negatywne reperkusje dla Gruzji. Obecny stan Kaukazu Południowego pokazuje, że region ten ma tylko jednego aktora państwowego o prozachodnich aspiracjach i politycznych opcjach – Gruzję (być może Armenia ma prozachodnie aspiracje, ale nie ma opcji działania). Ten wymiar daje Tbilisi większe możliwości stania się przyczółkiem Zachodu, przyciągania większej liczby inwestycji i czerpania korzyści z intensyfikacji relacji z Zachodem.

Kolejną kwestią jest funkcja tranzytowa Gruzji. Wielu ekspertów twierdzi, że zakończenie konfliktu w Górskim Karabachu i nowy porządek doprowadzi do utraty potencjału gospodarczego Gruzji. Z tą opinią należy polemizować ze względu na następujące kwestie:

1. Ponowne nawiązanie stosunków azerbejdżańsko-armeńskich (na poziomie konstruktywnym) wymaga dość długiego czasu i nie gwarantuje końcowego powodzenia;
2. Azerbejdżan nie zbuduje gazociągu, ropociągu ani rurociągu kolejowego przez Nachiczevan i Sjunik, ponieważ są to bardzo ważne aktywa ekonomiczne, a budowa strategicznych projektów infrastrukturalnych przez terytorium wrogiego państwa stwarza poważne ryzyko;
3. Import produktów tureckich przez Azerbejdżan sięgnął w 2019 r. \$1,65 mld. Istotna ich część została przetransportowana lądowym lub powietrznym korytarzem Gruzji. Jeśli to się zmieni, a korytarz się zdywersyfikuje, zmniejszy to wprawdzie geopolityczną wagę Gruzji, ale raczej w niewielkim stopniu i nie będzie to stanowić zagrożenia dla istniejących gazociągów czy ropociągów, które są jedną z głównych arterii energetycznych prowadzących do UE;
4. Gruzja pozostała jedynym krajem, który ma niezmienną i niezachwianą prozachodnią i niezależną od Kremla politykę zagraniczną. To, co Rosja była w stanie uczynić w Armenii i Azerbejdżanie, nie udało się w Gruzji – pomimo wojny w 2008 roku Kreml nie był w stanie usunąć tego ważnego kraju czarnomorskiego z kursu euroatlantyckiego.

Jak mówi czołowy gruziński ekspert Ghia Nodia „Ani wojna, ani warunki jej zakończenia nie miały na Gruzję bezpośredniego wpływu. Zarówno etniczne wspólnoty ormiańskie, jak i azerbejdzańskie w Gruzji wspierały swoich towarzyszy oddzielnie, ale nie stwarzały sobie nawzajem problemów. Nie wydarzyło się nic, co poważnie zaszkodziłoby stosunkom Gruzji z którymkolwiek z krajów. Obaj wciąż potrzebują dobrych stosunków z Gruzją i w każdym przypadku to zainteresowanie jest obustronne.”¹⁹

---

¹⁹ გ. ნოდია, ვინ მოიგო ვინ წააგო და ჩვენ რა კენათ, ჩვენ რადიო თავისუფლება.
<https://www.radiotavisupleba.ge/a/%E1%83%95%E1%83%98%E1%83%9C-%E1%83%9B%E1%83%9D%E1%83%98%E1%83%92%E1%83%9D-%E1%83%95%E1%83%98%E1%83%9C-%E1%83%AC%E1%83%90%E1%83%90%E1%83%92%E1%83%9D-%E1%83%93%E1%83%90-%E1%83%A9%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9C-%E1%83%A0%E1%83%90-%E1%83%95%E1%83%A5%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%97-%E1%83%A9%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9C/30952491.html>
(dostęp: 17.10.2021).